

DETVA - JEJ KULTÚRNY PROFIL

DETVA má medzi mestami a obcami Slovenska zvláštne postavenie. Vrchársky kraj a hodnoty obsiahnuté v tradičnej ľudovej kultúre ju radia medzi najznámejšie a najsvojráznejšie lokality. Je centrom etnografického regiónu Podpoľanie, ktorý aj zásluhou Detvy, najmä jej aktivít v oblasti uchovávaní a prezentácie kultúrnych hodnôt, patrí medzi kultúrne najživšie regióny.

S Detvou sa neodmysliteľne spája prírodná dominanta tohto kraja – horský masív **Pol'ana** (1 458 m n. m.). Opisy majestátnej Pol'any nachádzame v ľudových piesňach, ale aj v dielach básnikov. Územie sa vyznačuje vzácnymi prírodnými hodnotami, o čom svedčí zaradenie Pol'any medzi biosférické rezervácie sveta, vyhlásené UNESCO.

Osobitosťou Detvy je tiež regionálny krajinný ráz, ktorý tvorí pestro modelovaná krajina a historicky hodnotné krajinné štruktúry, zachované najmä v okrajových častiach územia. Terasovito usporiadané polia a **rozptýlené lazničke osídlenie**, s usadlosťami ľudovej architektúry, ktoré spestrujú obraz krajiny, majú súvis s valaskou kolonizáciou a s pretrvaním tradičného spôsobu hospodárenia na malých celkoch. K osobitostiam Detvy patrí aj historické centrum, s čiastočne zachovanou uličnou zástavbou, s dlhými, nízkopodlažnými domami a dominantou kostola.

História Detvy uvádza, že Detva nepatrí medzi historicky staré sídla. Počiatky jej vzniku siahajú do r. 1638. V roku 1811 bola povýšená na mestečko, s právom organizovať výročné trhy a jarmoky. V minulosti bola typicky poľnohospodárskou obcou, s prevažujúcim chovom oviec a spracovaním dreva. Izolovanosť a odľahlosť Detvy od väčších miest, život na lazoch, nútili ľudí k istej sebestačnosti. Spätosť s prírodou a spôsob života, položili základy jedinečnej a veľmi bohatej tradičnej ľudovej kultúry, ktorá je dodnes vzácnym kultúrnym dedičstvom Detvy. S chovom oviec, ktorý bol na celom Podpoľaní v minulosti veľmi rozšírený, sa spája aj **prvá bryndziareň na Slovensku**. V roku 1787 ju založil Ján Vagač, rodák zo Starej Turej. Jej výrobky preslávili Detvu vo viacerých krajinách Európy aj v zámorí. Po znárodnení zanikla.

Mnohí si Detvu spájajú s básnickým dielom **Detvan**, z pera Andreja Sládkoviča, ktoré patrí medzi najvýznamnejšie diela slovenskej literatúry. Určite aj jeho zásluhou sa Detva stala predmetom záujmu vedy a umenia, možno viac, než ktorákoľvek iná obec na Slovensku.

K Detve sa viaže prvá **monografia obce DETVA** z roku 1905, napísaná v slovenskom jazyku. Jej autorom bol národný dejateľ, etnograf, zberateľ, historik, katolícky kňaz Karol Anton Medvecký.

Detvu začiatkom 20. storočia objavili významní českí a slovenskí výtvarní umelci. V rámci tvorivých pobytov tu v rokoch 1901 – 1909 položili základy maliarskej kolónie. **Detvianska maliarska kolónia** bola údajne prvou a na Slovensku aj jedinou obdobou vtedajších maliarskych kolónií pôsobiacich v Európe. V súčasnosti v Detve pôsobí združenie výtvarných umelcov **Detvianska umelecká kolónia, o.z.**, ktoré v oblasti výtvarného umenia organizuje tvorivé sympóziá a výstavy.

Súčasťou kultúrneho dedičstva Detvy sú tiež **kultúrne pamiatky a pamätihodnosti**, prevažne sakrálneho charakteru a ľudovej architektúry. Návštevník ich môže vidieť najmä v historickej časti Detvy. Historickou a architektonickou dominantou je klasicistický kostol sv. Františka Assiského. Domy a usadlosti ľudovej architektúry sa zachovali na lazoch

a v okrajových častiach Detvy. **Podpolianske múzeum**, zriadené mestom Detva v r. 1994, sústreďuje a sprístupňuje predovšetkým národopisné zbierky. K nim patrí aj expozícia **Z Klenotnice Veroniky Golianovej**, (vedľa predajne Detvianske ľudové umenie), zostavená zo zbierkových predmetov, ktoré zhromaždila známa detvianska výšivkárka a ľudová umelkyňa.

Ku kultúrnemu dedičstvu Detvy patrí obdivuhodný **folklór** a **prejavy tradičnej ľudovej kultúry**. Tieto boli prezentované už na 1. Národopisnej výstave československej v Prahe v r. 1895. V Detve pôsobia mnohí **interpreti folklóru** a **folklórne zoskupenia**, ktorí ľudovú hudbu, piesne, tance udržiavajú z generácie na generáciu. Atraktívny a pôsobivý folklór, pestré kroje, umenie rúk miestnych majstrov tradičných ľudových remesiel, sú predmetom zaslúženého obdivu doma aj vo svete.

Detva od roku 1966 organizuje veľmi významné a medzinárodne uznávané podujatie - **Folklórne slávnosti pod Poľanou** a ďalšie **podujatia, základom ktorých je tradičná ľudová kultúra**.

Pýchou Detvanov je **detviansky ľudový kroj**. Je originálny a bohato zdobený. Aj dnes ho vlastní veľa miestnych obyvateľov. Mužský kroj s krátkou košeľou do pol hrude, nemá obdobu medzi krojmi iných regiónov. Ženský kroj, bohato zdobený výšivkou, je majstrovstvom rúk detvianskych žien.

K Detve patrí **fujara**, jeden z najvýznamnejších klenotov tradičnej ľudovej kultúry Slovenska. V roku 2005 bola zaradená do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Fujara žije najmä vďaka súťaži výrobcov ľudových hudobných nástrojov organizovanej v rámci Folklórnych slávností pod Poľanou v Detve od r. 1975. Fujarista Jožko Rybár z Detvy (+1973) patrí k nestorom slovenských fujaristov.

K najznámejším prejavom majstrovstva ľudových výrobcov patrí aj **detvianska výšivka a drevorezba**. **Majstri tradičných ľudových remesiel** ponúkajú svoje výrobky osobne alebo prostredníctvom miestnych predajní suvenírov.

Detva má niekoľko zariadení, ktoré slúžia pre účely kultúry. Ich zriaďovateľom je mesto Detva. **Kultúrne centrum A. Sládkoviča v Detve** vzniklo spojením Domu kultúry A. Sládkoviča, Mestskej knižnice K. A. Medveckého a Podpolianskeho múzea. K zaujímavostiam Detvy patrí **prírodný amfiteáter**, ktorý je považovaný za najkrajšiu otvorenú scénu na Slovensku. Nedostatkom zariadení kultúry Detvy je ich zlý stavebnotechnický stav a stav vybavenosti. V súčasnosti nezodpovedajú požadovaným štandardom kvality. Mesto Detva nemá dostatok vlastných prostriedkov na ich obnovu a modernizáciu, a zo štrukturálnych fondov EÚ na tento účel nezískalo žiadnu podporu. Detve sa napriek jej kultúrnemu významu nedostalo podpory a uznania ani tým, že VUC ani MK SR tu na rozdiel od iných okresných miest, nezriadili doposiaľ ani jednu kultúrnu ustanovizeň.

Na pestrom kultúrnom živote mesta a regiónu sa podieľajú **kolektívy záujmovej umeleckej činnosti, kultúrne spolky a združenia** Detvy, ktoré pôsobia pri rôznych organizáciách. Hoci medzi žánrami dominuje folklór, zameranie umeleckej činnosti združení, súborov a krúžkov a podujatí je žánrovo rôznorodé a pestré. Mnohé majú dlhoročnú tradíciu a spájajú sa s nimi významné úspechy a ocenenia. Mesto Detva každoročne vydáva **kalendár podujatí**, ktorý je sprístupnený širokej verejnosti. V ňom je uvádzaná väčšina kultúrnych podujatí

organizovaných v Detve v priebehu roka organizáciami, ktorých zriaďovateľom je mesto Detva, ale aj inými.

Pri Mestskom zastupiteľstve pôsobí **Zbor pre občianske záležitosti**, ktorý sa zameriava najmä na realizáciu občianskych obradov a významných sviatkov Detvy. Dôležité udalosti zo života mesta zaznamenáva **Kronika** mesta Detva. K miestnym masovokomunikačným prostriedkom patrí **mestský rozhlas**.

Poradným orgánom Mestského zastupiteľstva pre oblasť kultúry je **komisia kultúry a ZPOZ-u**. Organizačnou zložkou Mestského úradu v Detve v oblasti kultúry je **referát kultúry**, pôsobiaci v rámci **Oddelenia školstva, kultúry a sociálnych vecí**.

Podporným nástrojom v oblasti kultúry a starostlivosti o kultúrne dedičstvo, určený pre subjekty, ktorých zriaďovateľom nie je mesto Detva, je systém podpory projektov prostredníctvom **dotácie z rozpočtu mesta Detva**.

Základnými rozvojovými dokumentmi v oblasti kultúry sú **Koncepcia riadenia kultúry v meste Detva na roky 2007 – 2013** a **Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Detva na roky 2008 - 2013**.

V Detve, 7. apríla 2009

Zostavila: PhDr. Anna Ostrihoňová, odd. rozvoja MsÚ v Detve

Zdroj: archív MsÚ – oddelenie rozvoja

VÝZNAMNÉ PAMIATKY

Rímskokatolícky Kostol sv. Františka z Assisi postavený v rokoch 1803 - 1805, pôvodne renesančný chrám, v 2. polovici 20. storočia obnovený, v súčasnosti patrí medzi chránené kultúrne pamiatky.

K najstarším pomätihodnostiam Detvy patria ľudové **barokové plastiky** z 18. storočia – sv. Jána Nepomuckého a sv. Floriána.

Unikátnosťou sú tradičné **drevené detvianske vyrezávané** polychrómované kríže nachádzajúce sa na cintoríne, pri kostole a pri cestách Detvy. Časť zachovaných je sprístupnená v **Expozícii drevených náhrobných krížov pri Kalvárii**, (časť z nich je aj pamiatkovo chránená).

K významným pamiatkam Detvy patrí archeologická lokalita **Kalamárka – hradisko**. Jej nálezy sa viažu k neskorej dobe bronzovej až po raný stredovek.

Z pamiatok architektúry sa zachovali:

rodinný dom Vagačovcov - zakladateľov prvej bryndziarne na Slovensku postavený na začiatku 20. stor., **bývalý Obecný dom** postavený v roku 1908, **pôvodný detviansky ľudový murovaný dom** na Nám. SNP s pôvodnou drevenou vyrezávanou bránou z r. 1857 – je chránenou kultúrnou pamiatkou.

K pamätihodnostiam z novších dejín patria:

pamätná tabuľa na počesť prehliadky partizánskych vojsk počas 2. svetovej vojny, pomník padlých na počesť padlých v SNP počas 2. svetovej vojny a padlým počas 1. svetovej vojny, pamätná tabuľa na počesť umučených občanov Detvy v 2. svetovej vojne, pamätná mohyla

dvoch padlých vojakov, príslušníkov československej armády – Františka Lidrala a Antonína Strnada počas 1. svetovej vojny, vojnový hrob ruského vojaka Alexeja Vasilieviča Bacholdina, pamätná tabuľa Antonovi Prokopovi, popravenému vojskom Maďarskej republiky rád (vedľa kostola), na kostole je umiestnená pamätná tabuľa kňazovi a národnému dejateľovi Karolovi Antonovi Medveckému a na budove Podpolianskeho múzea je umiestnená pamätná tabuľa rodákovi a námornému kapitánovi Júliusovi Jurajovi Thurzovi.

VÝZNAMNÍ RODÁCI A OSOBNOSTI PÔSOBIACE V DETVE

V Detve pôsobili:

Karol Anton Medvecký - kňaz, národný dejateľ a autor prvej slovenskej monografie „Detva“ z roku 1905

Andrej Trúchly – Sytniansky - kňaz a literárny dejateľ

Zo spisovateľov v Detve pôsobili, prípadne sa ňou inšpirovali:

Štefan Králik - dramatik, básnik a prekladateľ

Imrich Kružliak - rodák z Detvy

Ľudo Zelienska - známy humorista “ujo z Detvy“

Ondrej Bartoš - spisovateľ a publicista

Významným rodákom je Július Juraj Thurzo, prvý slovenský námorný kapitán.

Začiatkom 20. storočia do kraja pod Poľanou prichádzali slovenskí aj českí výtvarní umelci. V roku 1903 tu Jaroslav Augusta a Emil Pacovský založili na Slovensku prvé výtvarno – výstavné združenie Grupu uhorsko – slovenských maliarov. V súčasnosti v ich myšlienkach pokračuje Detvianska umelecká kolónia. Námety z pobytov v Detve čerpali aj umelci ako Miloš Alexander Bazovský a Martin Benka.

Mnoho výtvarných, literárnych či iných kultúrnych dejateľov a historikov pochádza z okolitých mestečiek regiónu a vo svojej tvorbe Detvu zviditeľnili, najznámejším z nich je Andrej Sládkovič.

PUBLIKÁCIE O MESTE

Detva. Monografia - Karol A. Medvecký (1905)

Podpoľanie. Tradície a súčasnosť - Svetozár Švehlák a kolektív (1979)

Detva - Ján Zemko a kolektív (1988)

Poľana nad Detvou - Marián Šagát (1998)

Sklárne na Podpoľaní - J. Žilák (2004)

Zborník: Detva, Tradície, premeny, súčasnosť (2006)

Detva. Praveké a včasnohistorické hradisko k dávny dejinám Slovenska - Peter Šalkovský (2009)

Fotoaparátom Jána Lassovszkého - T. Figurová, E. Mühlbergerová (2010)

Detva. Hodnoty krajiny - Jančura a kolektív (2010)

PRAVIDELNÉ UDALOSTI

máj – Podpolianski rozkazovači, Detvianski heligonkári

júl - Folklórne slávnosti pod Poľanou, Tradičný jarmok

august - Furmanská súťaž ťažných koní o Valašsku, Furmanský jarmok

október – Jilokéro hangóro, Detviansky jarmok

KULTÚRNE ZARIADENIA www.kcdetva.sk

Kultúrne centrum Andreja Sládkoviča v Detve so svojimi zariadeniami (Podpolianske múzeum v Detve, Mestská knižnica K. A. Medveckého, prírodný amfiteáter, kino)

Mestské kultúrne stredisko

kultúrna sála Piešť

V Detve, 23.3.2011

Spracovali: Babicová – Podpolianske múzeum v Detve, Golianová – MsÚ v Detve, OR

Zdroj: archív Podpolianskeho múzea v Detve a MsÚ – oddelenia rozvoja